

L'obra de Cels Gomis i Mestre: la reivindicació d'una altra mirada

CATERINA VALRIU LLINÀS

Universitat de les Illes Balears / Grup d'Estudis Etnopoètics

c.valriu@uib.cat

1. GOMIS I MESTRE (2014): *Cels Gomis i Mestre, Zoologia popular catalana*, La Bisbal d'Empordà: Edicions Sidillà; «La Talaia Clàssics» 1.
2. SAMPER I PRUNERA (2015): Emili Samper i Prunera, *Les rondalles de Cels Gomis i Mestre*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Biblioteca de cultura popular Valeri Serra i Boldú» 25.

La història del folklore català és encara una història en construcció, i en aquesta comesa hi treballa des de fa més de deu anys un equip d'experts encapçalat per la Dra. Carme Oriol, de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, i que agrupa investigadors de diverses universitats dels PPCC. Fruit d'aquesta tasca és el Repertori Bibliogràfic de la Cultura Popular Catalana anomenat *Bibliofolk*, un lloc web que recull desenes de milers de publicacions de folklore en llengua catalana des de mitjans s. XIX ençà (<http://bibliofolk.arxiufolklore.cat/>). Però hi ha molts més fruits, com la formació de joves investigadors que trien per tema de la seva tesi doctoral algun aspecte de la història del nostre folklore i el resultat és una anàlisi en profunditat de les aportacions d'un període, un indret o un folklorista. Aquest és el cas d'Emili Samper i Prunera, que des de fa més de deu anys treballa com a investigador i tècnic a l'Arxiu de Folklore de la URV i que es va doctorar amb la tesi *Cels Gomis i Mestre, biografia i narrativa folklòrica* (URV, 2013), un treball que analitza amb minuciositat la trajectòria biogràfica i l'aportació a la narrativa oral catalana d'un folklorista massa sovint oblidat o marginat per la seva personalitat i els seus plantejaments ideològics. El llibre que comentem —*Les rondalles de Cels Gomis i Mestre. Edició, catalogació i estudi*— és l'edició d'una part d'aquesta valuosa tesi i va obtenir el XXVè Premi de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú, atorgat per l'Ajuntament de Bellpuig. A més, el llibre es publicà el 2015, any del centenari de la mort de Cels Gomis —que va néixer a Reus el 1841 i va morir a Barcelona el 1915. N'és —per tant— un merescut homenatge.

Gomis mai no va publicar un recull de rondalles, però sí que al llarg de la seva obra es troben esparses rondalles i llegendes molt diverses. La tasca de Samper ha estat catalogar, editar i estudiar aquests materials per posar-los a l'abast del públic com un conjunt estructurat que pugui ocupar el lloc que li correspon entre els rondallaris catalans més reconeguts i prestigiosos. Ha documentat un total de 67 rondalles de subgèneres diversos, transcrits de manera molt pròxima a l'oralitat. Un dels encerts més remarcable del llibre és l'estructuració en dos gran apartats. El primer —l'anomenat «Corpus»—, que presenta la col·lecció sencera de rondalles i permet una lectura que en podríem dir «d'entreteniment», i un

segon apartat on trobem l'aparell crític de catalogació i estudi, amb els relats catalogats segons l'índex ATU de referència internacional,¹ la llista de motius indexats per Thompson que inclou la rondalla² i els comentaris de caire contextual i comparatiu, que són l'aportació de l'expert i que permeten copsar tots els detalls de la rondalla en qüestió i inserir-la en el conjunt de les del seu tipus. Cada un d'aquests apartats mostra rigor i domini del sistema d'anàlisi de la narrativa oral. El volum es completa amb tres annexos molt útils. El primer fa un índex dels motius de les rondalles, tot seguint la catalogació establerta per Thompson, el segon indexa els tipus de rondalles i les versions de Gomis que corresponen a cada títol i el tercer és un gràfic que permet veure de manera clara la composició per subgèneres del rondallari Gomis. També cal remarcar el completíssim apartat de referències bibliogràfiques. L'edició, encapçalada per un pròleg de la Dra. Carme Oriol, s'insereix en la col·lecció de «Biblioteca popular Valeri Serra i Boldú» —ja n'és el número 25—, que, mitjançant la col·laboració de l'Ajuntament de Bellpuig i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, forneix volum a volum, un veritable mosaic d'estudi rigorós sobre aspectes molt diversos del folklore català.

D'enfocament i filiació diferent, però de caràcter complementari a l'anterior, és el segon llibre que ressenyem. El volum titulat *Zoologia popular catalana*, que du com a extens subtítol «Modismes, aforismes, creences, supersticions, que sobre els animals hi ha a Catalunya, amb gran nombre de confrontacions», és obra de Cels Gomis i Mestres i es va publicar per primera vegada el 1910 en la col·lecció «Biblioteca folklòrica», que el 1884 havia iniciat l'Associació d'Excursions Catalana, una entitat a la qual Gomis estava molt vinculat. Un llibre que té el seu complement en la *Botànica popular catalana* que Edicions Sidillà ha publicat el 2015 i en la reedició de *La bruixa catalana* que la mateixa editorial ha editat el 2016. A poc a poc, l'obra del folklorista reusenc va ocupant el lloc que li pertoca en la galeria de folkloristes catalans. El llibre és una edició acuradíssima en tots els aspectes, des de les elegants cobertes i la cuidada tipografia a la tria del paper en què està imprès, i que es veu ressaltat per les nombroses il·lustracions d'animals fetes per David Granato, de caràcter realista i detallat. El pròleg d'Emili Samper és extens i molt documentat, com són sempre les aportacions d'aquest investigador que és el màxim coneixedor i estudiós de l'obra de Gomis. En aquestes pàgines que obren el volum, Samper situa l'obra de Gomis en el context de la seva biografia i també ens aproxima al seu pensament, la forma de treballar i la concepció de la feina del folklorista. Gomis era un avançat al seu temps i la seva ideologia llibertària contrastava amb el tarannà conservador i la visió romàntica de la majoria de folkloristes del seu entorn. Els seus plantejaments eren científics

1. Vegeu: Hans-Jörg Uther (2004): *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography*. FFC 284-286. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

2. Vegeu: Stith Thompson (1955-58): *Motif-Index of Folk-Literature*. 6 volums. Bloomington: Indiana University Press.

i propugnava el màxim respecte per als materials recollits i les seves variants, sense censurar-los, mutilar-los o fer-ne versions «adaptades» al gust literari de l'època, com era usual. Com assenyala Samper en el pròleg: «Aquesta característica, que no és exclusiva de Gomis, el diferencia de molts dels autors del seu temps i l'acosta a les idees que actualment tenen plena vigència en el camp de l'estudi de la cultura popular.» (p. 12). Samper també analitza de forma succinta la *Zoologia popular* i en destaca les comparacions que Gomis fa amb materials semblants d'altres tradicions culturals, la qual cosa enriqueix notablement l'obra.

El llibre s'articula en vuit capítols. Cada capítol és dedicat a una classe d'animals: mamífers domèstics, mamífers bosquetans i feréstecs, ocells de bosc, rèptils, peixos, mol·luscs i insectes. El primer apartat de cada capítol és dedicat a «Generalitats», amb informacions sobre les característiques del grup d'animal des de la visió popular, i el segon i més extens el conformen les «Monografies», que vindrien a ser una mena de fitxers sobre animals concrets, en els quals se'n delimita el camp semàntic (per exemple, en el camp semàntic «d'ase» s'inclou burro, ruc, somera, pollí, etc. i també s'indica el nom científic i la denominació en castellà). Després s'aporten de forma ordenada un gran nombre de materials etnopoètics: modismes, aforismes, cançonetes, corrandes, acudits, rondalles, imprecacions i endevinalles, que —en el cas dels ases, que hem triat com a exemple— arriben a 205 documents, a més de nombroses notes a peu de pàgina de caràcter comparatiu. Evidentment, no de cada animal hi ha recopilat tant de material ni de gèneres tan diversos, però l'obra de Gomis aporta un total de 1927 documents etnopoètics sobre animals, perfectament ordenats i comentats, que esdevenen un valuósíssim testimoni de la riquesa de la literatura oral en llengua catalana i una contribució molt estimable al folklore europeu en general. La conjunció de la *Zoologia popular* i la *Botànica popular* de Cels Gomis formen un corpus extraordinari que té com a eix central la relació entre natura i literatura oral, nascuda de l'observació, de la mirada humana sobre el món que ens envolta, una mirada plena de saviesa i experiència que cristal·litza en parèmies, llegendes, cançons... en totes les formes de la creativitat popular que té com a matèria primera la paraula. Per això, la iniciativa d'Edicions Sidillà de posar a l'abast del públic l'obra de Gomis bellament editada, i la feina pacient i intel·ligent de joves folkloristes com és el cas d'Emili Samper, fan que el folklore català pugui ocupar el lloc que li pertoca en el context de la cultura catalana.